

A TABÁN RÉGI LAKÓI

AZ ORSZÁGOS RÉGÉSZETI TÁRSULAT januári ülésén számolt be Nagy Lajos a székesfőváros 1935. évi ásatásairól, amely kutatások most már nemcsak a szakembereket érdeklik, hanem művelt közönségünk figyelmét is magukra vonták. Mennyien tolongtak naponta a Szebeny Antal-téren, amikor a múlt nyáron egymásután hámozták ki az Aquincumi Múzeum ügyes szakmunkásai az ősrégi viskók kerületét és szedték ki belőlük azokat a szürke cserepeket, amelyek oly semmitmondóan néznek ki és mégis annyit beszélnek nekünk a régi Buda múltjáról! És hiába hozott a felszínre a főváros ásatásainak impozáns sorozata tavaly érdekesebbnél érdekesebb maradványokat az őskortól kezdve a török korszak emlékéig, melyek az európai kutatóvilág érdeklődését is méltán felkeltették, mi mégis ezeknek a cserepeknek adjuk a pálmát.

KIK HAGYTÁK VÁJJON a földben ezeket a korongon készült szürke edényeket és a velük együtt heverő vörösre festett finom tálakat, urnákat stb., meg az egész durva, fésüsdíszű bögréket? Ilyen edényeket nemcsak nálunk találunk, hanem mindenütt, ahol a kelta műveltség elterjedt: a Caesar által elfoglalt Bibracte várában, svájci lelőhelyeken, a bójok csehországi telepein. Tipikusan kelta készítmények ezek, de a tabáni eset megtanít rá, hogy a kelta műveltség ilyen tanúbizonyosságai nemcsak keltafajú népek körében voltak meg. Mert maga Tacitus, a rómaiság legszavahihetőbb történetírója állapítja meg, hogy azok az eraviszkusok, akik vidékünkön laktak, az illyrek indogermán népcsoportjához tartoztak (az illyrektől csak örökölték nevüket déli szomszédaink, a szerbek, akiknek vér szerint semmi közük azokhoz!), éppen úgy mint egykori szomszédjaik, az ózok (Ősi), akiket talán a Kr. e. utolsó évszázad viharai löktek ki régi helyükről a Garam mellékére, a kelta kotinusok mellé. Azt sem tudtuk eddig, hogy az eraviszkusok mikor jöttek Buda környékére. De a Nagy Lajos által kiásott cserépanyag talán elárulja ezt. Mert nem lesz véletlen, hogy a Kr. e. I. évszázadnál régebbre nem nyúlik vissza ez a leletanyag, s így abban az időben kezdődik, amikor nagy néplökések össze-vissza keverték a Dunántúl néprajzi képét.

Legjobban természetesen a Dunakönyök lakói szenvedtek ekkor, mert hiszen e vidéknek földrajzi elhelyezkedése mindig kivételes fontosságot adott. Ez a helyzeti energia persze minden korszakban

másképpen érezte hatását. Egész más volt pl. e vidék szerepe az ókorban, amikor a nagy folyam a római hódítás nagy egyesítőműve előtt a népeknek nem összekötője, hanem elválasztója volt. A legnagyobb nehézség abban állott akkor, hogy a Dunahajlás védelme alatt elhelyezkedett törzs télen elvesztette természetes védőművét és támadó ellenségei lovakon, szekereken elindultak a Duna jegén át vagyont prédaírn, s akit csak elértek, rabságba hurcolni. A Duna balpartján kellett volna tehát akkor is megvédeni a jobbparti birtokot, de ennek megint más akadálya volt. Ugyanis akkor is volt hazánk területén mindig egy-két hatalmas nép, amely vagy Keletről vagy Nyugatról a Dunáig igyekezett kiterjeszteni határát, s a Dunánál surlódott össze egy másik hatalmas riválisával, úgyhogy a kisebb államcskák területi aspirációi nem juthattak ezáltal érvényre.

Éppen ezért rendkívül megszenvedte ez a vidék a már említett nagy politikai változásokat. Szó volt már róla, hogy a garammenti ózok illyr-pannon nyelvet beszéltek és hogy az eraviszkusoktól való elszakadásuk Tacitus korában még megőrizte emlékét. Lehet, hogy a Hajmáskér környékén feküdt Osones helynév a Dunántúlon maradt töredékük emlékét őrzi; annál is inkább, mert felvidéki szomszédjaiknak, a kelta kotinusoknak egy része is ittmaradt az eraviszkusoktól északnyugatra a jobb parton. Mindezek talán akkor kerültek el egymástól, amikor a kelta nemzetiségű bójok Kr. e. 60 körül a germánok nyomása alatt kiszorultak Csehországból (a Boiohaemum — „bójok pusztasága“ név azonban a mai Böhmen elnevezésben még él).

Ezek a bójok a nyugati Dunántúlra fészkelik be magukat, de hatalmuk egészen a Tiszáig terjed kelet felé, miután a Nagy-Alföldről visszanyomták a dákokat. A Csehországban oly gyakori bójus aranypénzek és Biatek királyuk ezüstveretei feltűnnek ekkor nálunk is. Az ezüstökön már Róma hatása tükröződik: a pénzek súlya, pannóniai szokás szerint, még a makedón pénzlábat követi ugyan, de az éremképek a római reszpublika denárainak típusait utánozzák már; messze a légiók előtt ér hozzánk Róma kulturális hatása. Nem sokáig tartott a bój uralom ezen a környéken. A dákok váratlanul, hirtelen nagyhatalommá nőttek és míg Caesar és Pompejus küzdelme a hataloméért megkötötte a római erőket, Burebista király szabadon garázdálkodott a Dunamedence egész területén. Valamikor az ötvenes években tönkrevverte a bójokat is. Így az eraviszkusok is urat cserélhettek, de a Caesarral egyidőben meggyilkolt Burebista népe is elvesztette hatalmát a bekövetkezett trónviszályok között.

A bój állam megsemmisítésének egészen más következményei lettek. Amikor ez az erős bástya leomlott, nem volt többé akadálya a germánok terjeszkedésének kelet felé. Nemcsak Csehországot foglalják el a markomannok, hanem nemsokára benyomultak Észak-Magyarországra a velük rokon quádok is, akik még a Dunántúlra is bemerészkedtek. Eddig ugyanis nem sok jelentőséget tulajdonítottak Rufius Festus azon adatának, hogy Tiberius a nagy délpannoniai lázadás leverése alkalmával (Kr. u. 6 és 9 között) a Dráva és a Duna közti földről kilökte a markomannokat és quádokat; de ez a késői író elveszett régi jó forrásokat hasz-

nált fel s így nincs okunk kétségbe vonni állítását. Ez volt tehát az első római akció, amely a Dunántúl pacifikálására és birtokbavételére irányult. Az eraviszkusok többé nem verhették a római dénárokat utánzó ezüstpénzeket, Róma felségjogai lépnek itt is érvényre. Ez a törzs, amely a vázolt háborús mozgalmak során nagyon sokat szenvedhetett, csak örömmel üdvözölhette a légiók megjelenését, úgy mint szomszédai is, akik nem csatlakoztak a horvátországi és dalmáciai illyrek nagy lázadásához. Ezért folyt le itt oly békésen és minden zökkenő nélkül a római foglalás és ezért lettek az eraviszkusok rövid idő alatt, szinte észrevétlenül, testben-lélekben rómaivá. Ezt a spontán és halk átmenetet mindennél jobban illusztrálják a tabáni eraviszkus cserepek. Az internacionális-kelta keramika sajátos formaadása, festése és díszítése észrevétlenül háttérbe szorul rajtuk a Krisztus utáni évtizedben. Ugyan még a kelták által kedvelt bemélyített görög palmettadísz tűnik fel ezeken az edényeken, de profiljuk már a római divat szerint alakul és lassan a vörösmázú ú. n. terra-sigillata edények domború mustraít is utánozni kezdik — Nagy Lajos megállapításait veszem itt át —, csak a szürke anyag és a kelta technika marad a régi. Ezeken a banális szürke cserepeken tehát nagy történeti jelentőségű folyamat tükröződik: a romanizáció. Nagy Lajos lepte meg nemrég avval a felfedezésével is a szakembereket, hogy megtalálta Aquincumban a császárkor legelejéről való finom északitáliai edények töredékeit is. Hogyan lehetséges ez, kérdeztük, amikor Mommsen még azt hitte, hogy a Duna folyókat csak majdnem 100 évvel később szállták meg a római csapatok? Azt hiszem, nem nehéz erre felelni. Ha a stratégiai határ a Dráva maradt is még ebben a korai időben, a Duna egész vonalát magának igényelte Róma és fennhatóságát itt a praefectus ripae-k által gyakorolta. Ezek a „partszakasz-parancsnokok“ természetesen csak úgy tudták akarataikat érvényesíteni, ha kisebb katonai egységeket is hoztak magukkal s ezeknek a csapatoknak nyomai a korai sigillata-cserepek.

A jó eraviszkusokat bizony kemény ellenőrzés alá helyezték. Tudjuk, hogy a frissen meghódított törzseket a rómaiak nemzetségek és centuriák szerint felosztva tartották számon; a legelőkelőbbeknek a fiait pedig túsznak vitték el. Egy ilyen túsznak elvitt gyerek, aki a szlavóniai amantinusok közül származott, Laibachban elhunyt és szülei otthon már latin szöveggel római divatú kenotáfiumot állítottak számára; ebből láthatjuk, hogy már ebben a feszült hangulatú első időben is mily rohamosan vert gyökeret a romanizmus. Ezért azután a mondott szigorú ellenőrzés is hamarosan elveszti értelmét. Elveszti azért is, mert már az első század derekán Kr. u. több segédcsapatot tolnak előre a Dunához s így Aquincumba is és e nagyobb erők jelenléte feleslegessé tette a praefectus ripae működését. Másrészt pedig az eraviszkusok — akiknek fiatalágát a tengeri flotta számára, azután a segédcsapatokba és szekeresznek bőven sorozták már ekkor — hű alattvalóknak bizonyultak és gyorsan elteltek római érzéssel. Így a katonai parancsnokok helyett már az első század második felében bennszülött princeps a törzsi szervezetnek, a civitasnak feje. Sőt tulajdonképpen értelmét veszti az egész civitas-rendszer is, mert a

Domitianus alatt már kőből megépített állandó jellegű táborerőd (Kuzsinszky Bálint megállapítása) körül katonaváros alakul, a római Aquincum magja s azt vélénk, hogy mikor ennek szomszédjában a polgári telep (Ujlakon) már a II. század elején római városi jogot nyer, akkor az eraviszkusokat közigazgatásilag ehhez az új municipiumhoz csatolják hozzá. De nem így történik. Még a katonai város sem egyesül a polgárvárossal, mint eddig hitték, mert a ránkmaradt kőbe vésett feliratok szövegeinek világos vallomása szerint a légio területe, tehát a katonaváros külön közigazgatási egység marad a polgárkolóniával szemben. (így volt ez pl. Apulumban is, a mai Gyulaféhérvárott.) De az említett két egység mellett megmarad a régi eraviszkus civitas csökevénye is. Tudni illik nem véletlen az, hogy az eraviszkus katonák bronzba vésett elbocsátó okmányain nem Aquincum városa van származási helynek feltüntetve, hanem törzsnévükkel jelzik nemzetiségüket. Éppen a Gellérthegy lejtőjén, a tabáni ásatások helye fölött került elő az a nevezetes oltárkö, amely a civitas Eraviscorum-ot említi még a Kr. utáni III. században. Ha jól látom, az eddig el nem olvasott, kivakart császárnév rajta Gallienusé volt és így a 260-as évekre utal. S ez a civitas Eraviscorum ebben a késői időben sem lehetett üres név, említése maga is elég annak a bizonyítására, hogy még ebben a korszakban is létező szervezetnek kell felfognunk. Vájjon miért kellett a régi barbár köteléket fenntartani ott, ahol a római urbanizáció műve oly gyökeresen átalakította már a viszonyokat? Ennek a különös eljárásnak a kulcsát az a tény adja meg, hogy a római gyakorlat szerint a városi kerületekből a polgárcsapatokba (légiókba) sorozták, a bennszülött civitasok pedig a segédcsapatok legénységét szolgáltatták. Az eraviszkusokról viszont tudjuk, hogy az utóbbi kategóriába osztották őket még a későbbi időkben is: ezért hagyták meg ősi szervezetüket. Hiába hívták „segédcsapat^{Cf}-nak azokat az ezredeket, amelyekben más pannon törzsekkel együtt katonáskodtak: a világbirodalom egész haderejének ők voltak már a II. század óta a színe-virága. Így érthetjük meg azután, hogy miként élhették eraviszkusaink itt, Pannónia inferior fővárosának közvetlen szomszédjában ősi barbár életüket. A Gellérthegy alatt, mentsvár-erődjük tövében tovább virágozhatott falujuk, mert Róma saját érdekében meghagyta önálló életét. Hisszük, hogy hamarosan földsáncaikat és fatorlaszaik nyomát is megtalálja Gellért püspök hegyén Nagy Lajos sasszeme és lehetővé teszi felkutatásukat a főváros kultúr-
szerepétől áthatott vezetősége.